

Semmelweis Ignác és az Orvosi Hetilap

Kiss László dr.

Szent Erzsébet Egészségügyi és Szociális Munka Főiskola, Pozsony (Bratislava, Szlovákia)

Semmelweis Ignác (1818–1865) az 1847-ben, Bécsben tett felfedezéséről – a gyermekágyi láz megelőzhető a vizsgáló kéz gondos, klóros vízzel történő megmosásával (asepsis) – több mint tíz éven át nem publikált semmit. 1857-től jelent meg Markusovszky Lajos szerkesztésében Pesten az Orvosi Hetilap. Semmelweis már az első évfolyamában – már a pesti szülészeti klinika professzoraként – tanulmányt publikált a gyermekágyi lázról. Így a magyar orvosok elsősorban e lapból ismerhették meg Semmelweis nézeteit. Semmelweis nemcsak szerzője lett a lapnak, hanem a Nő- és Gyermekgyógyászat című melléklet szerkesztője is. Az Orvosi Hetilap közölte Semmelweis tanársegédek évi jelentéseit a klinikáról, illetve a klinika érdekesebb eseteinek leírását is.

Orv Hetil. 2018; 159(26): 1065–1070.

Kulcsszavak: Semmelweis, gyermekágyi láz, Orvosi Hetilap, Semmelweis tanársegédei

Ignác Semmelweis and the Hungarian Medical Weekly Journal

Ignác Semmelweis did not publish his discovery in Vienna – i.e., that the puerperal fever may be prevented by careful washing of the hand in chlorine solution (asepsis) – for ten years. The Medical Weekly started its publications edited by Lajos Markusovszky in Pest in 1857. Semmelweis as a professor of theoretical and practical obstetrics at the University of Pest published a study about puerperal fever in the first volume, and Hungarian physicians became familiar with Semmelweis' opinion from this medical journal. Semmelweis was not only an author of the Medical Weekly, but he also edited a supplement of the Medical Weekly entitled Gynaecology and Paediatrics. The Medical Weekly published regular accounts of the work of the clinic written by lecturers of Semmelweis and articles describing the most interesting cases of the clinic.

Keywords: Semmelweis, puerperal fever, Hungarian Medical Weekly Journal, lecturers of Semmelweis

Kiss L. [Ignác Semmelweis and the Hungarian Medical Weekly Journal]. Orv Hetil. 2018; 159(26): 1065–1070.

(Beérkezett: 2018. január 23.; elfogadva: 2018. február 11.)

Semmelweis Ignác születésének 200. évfordulója évében a *Szerkesztőség* felkérésére készített tanulmány.

„Hogy a kézhez tapadt hullarészeket szétroncsoljam – 1847. év május közepe táján, a napra pontosan nem emlékszem –, chlorina liquidát használtam, e folyadékban kellett minden hallgatónak és nekem is a vizsgálatok előtt kezet mosnunk. Egy idő elteltével – és mivel a chlorina liquida igen drága volt – 1847. év májusának második felében áttértem a klórmészre” [1]. Az orvostörténészek talán a laikusok előtt is ismert történetet Semmelweisnek az 1860-ban megjelent „Die Aetiologie, der Begriff und die Prophylaxis des Kindbettfiebers” című könyvéből idéztük, Rákóczi Katalin fordításában. Kevésbé köztudott, hogy Semmelweis „visszaemlékezése” a bécsi I. számú szülészeten történetekre német nyelvű monográfiáját megelőzően, magyarul is nyomdafesté-

ket látott. Az Orvosi Hetilap 1858. január 10-én megjelent 1. száma kezdte közölni Semmelweis egyetemi tanár „A gyermekágyi láz kóroktana” (Aetiologie des Puerperalfiebers) című dolgozatát. Látható, hogy ekkor még a „Puerperalfieber” terminust használja. „Történelmileg akarom előadni, miként lettem kételkedővé a járványos gyermekágyiláz tana fölött, miként fedezém föl az irtózatot halálozás valódi okát melynek eltávolításával, a halálozást is nagy mérvben szerencsésen meggátolni sikerült” [2: 2] – közli a Hetilap olvasóival írásának indítékát. A több részben megjelent közlemény második folytatásában, január 17-én szerepel először nyomtatásban a bevezetőben idézett utalás: „1847... Majus közepén, a nélkül hogy a napot biztosan meghatározhatnók, rendel-

tetett meg a halvanymozsdás” [2: 18]. Az „Aetiológia” lényege tehát előbb magyarul jelent meg [3].

Mindkét, a magyar és a német közlés hátterét *Benedek István* tisztázta 1967-ben megjelent „Semmelweis és kora” című monográfiájában [4]. Benedek szerint Semmelweis 1857-ben fogott hozzá az Aetiológia megírásához, majd amikor nagyjából együtt volt könyvének vázlatlata, 1858. január 2-án és 23-án előadást tartott a Pest-Budai Orvosegyesületben. A harmadik, befejező előadást csak május 16-án tartotta meg – sajnos ennek a jegyzőkönyve nem maradt fenn. Fontos kiemelni, hogy a szabadságharc leverését követő abszolutizmus korában, 1857-ig – az Orvosi Hetilap megjelenéséig – az említett Orvosegyesület volt az egyedüli fóruma az orvosi ismeretek magyar nyelven való terjesztésének. Az 1848 előtt létező fórumokat, az Orvosi Hetilap elődjének tekinthető, 1831-től létező Orvosi Tár című szaklapot, az 1841-ben indult Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Vándorgyűléseit az osztrák katonai kormányzat megszüntette. Egyedül a járványügyi (közegészségügyi) és orvostársadalmi kérdésekben szakvéleményezői feladatokat ellátó Pest-Budai Orvosegyesület „élvezett egy bizonyos fokú mentességet” [5: 236]. Az Orvosegyesület elnöke 1846-tól Wagner János (1811–1889) volt, aki jól ismerte Semmelweist is, mindkettő az orvosi kar professzorai voltak; Wagner 1847-től az „ép és hosszélettan”-t adta elő. Az előadás hallgatói közt pedig ott volt Markusovszky Lajos (1815–1893), az 1857. június 4-én indult Orvosi Hetilap „tulajdonosa és felelős szerkesztője”. Valószínű, hogy azonnal átvette Semmelweis előadásának kéziratát, és azt nyolc nappal később, január 10-én már közölni is kezdte az Orvosi Hetilap hasábjain. Ennek jelentősége abban rejlik, hogy a magyar orvosok elsősorban az Orvosi Hetilapból szerezhettek tudomást Semmelweis felfedezéséről, hiszen az Orvosegyesületben tartott előadásoknak nem volt nagy közönségük – Semmelweis első előadását is mindössze tizenhárman hallgatták végig. Semmelweis is tisztában volt az Orvosi Hetilap fontos szerepével. Erre utal a Magyar Tudományos Akadémiához 1860. november 27-én írt levelében: „Hazámba vissza tértem után a magyar szakértő közönségnek is előadtam tapasztalataimat, s elméletemet az itt megjelenő Orvosi Hetilapban.” Leveléhez csatolta az Aetiológia egy példányát az Akadémiai Könyvtár számára. A levél faksimile változatát először *Gortvay* közölte 1953-ban [5: 270–271].

A Tatra alji Csorba [ma: Štrba, Szlovákia] községben, szlovák környezetben 1815-ben született Markusovszky Lajos és az 1818-ban Budán, részben német gyökerű családban világra jött Semmelweis életpályája nem 1857/58 fordulóján, s nem csak az Orvosi Hetilapnak köszönhetően kezdte keresztezni egymást. Mindkettő 1844-ben szereztek orvosi oklevelet: Markusovszky a pesti, Semmelweis a bécsi orvosi karon. Semmelweis Bécsben maradt, Markusovszky pedig ösztöndíjjal kerül Bécsbe Joseph Wattmann (1789–1866) professzor sebészeti klinikájára. 1847 tavaszán együtt is laknak, és így

hiteles tanúja barátja felfedezésének. Már az Orvosi Hetilap főszerkesztőjeként 1861-ben Semmelweis könyvét ismertette ezt írja:

„Közlő... Semmelweis... baráti szívességéből... annak lakásában osztozván, szemtanúja volt azon éber, nyugalmat nem ismerő, az embereket és viszonyokat vizsgáló gyanakvó szemmel megfigyelő s az egészség és megbetegedés minden tényezőit fürkésző eljárásnak, mellyel ő az ádáz és alattomosan gyilkoló ellenséget meglesni s tetten kapni, a megbetegedés okát fölfedezni lankadatlanul iparkodott” [6: 285].

Mind a könyvismertetés, mind pedig az ezt követő újabb, az Orvosi Hetilapban megjelent „Hangok Semmelweis tana felett a gyermekágyi láz kórokairól” című dolgozat – szintén Markusovszky tollából – nagyban hozzájárult Semmelweis tanainak hazai elismeréséhez. A Semmelweis-tanról a külföldi sajtóban megjelent ellenvetésekre reagálva, az Orvosi Hetilap most említett dolgozata leszögezte: a Semmelweis felismerése által felvetődő kérdések „megoldása csak az összes természettudományok közreműködésével sikerülhet” [6: 296].

Semmelweis élete végéig hű maradt az Orvosi Hetilaphoz és viszont: az Orvosi Hetilap, elsősorban a főszerkesztőnek, Markusovszkynak köszönhetően, újra és újra helyt adott Semmelweis közleményeinek. E közlemények 2013-tól reprezentatív, szép kiállítású kötetben egybegyűjtve könnyen hozzáférhetők. A „Semmelweis Ignác magyar nyelvű szaktanulmányai az Orvosi Hetilap 1858–1865. évfolyamaiban” című kötetet a Magyar Tudománytörténeti Intézet közreműködésével a Magyar Orvostörténelmi Társaság adta ki. Mivel a kiadás a magyar nyelvű közleményeket tartalmazza, a kötetbe nem kerültek be az Orvosi Hetilap mellékleteiként megjelent híres „nyílt levelek”, hiszen azok német nyelven íródtak.

Kevésbé köztudott, hogy Semmelweis nemcsak szerzője, hanem szerkesztője is volt az Orvosi Hetilapnak. A „Nő- és Gyermekgyógyászat 1-ső” száma 1864. január végén jelent meg mint melléklet az Orvosi Hetilaphoz. Ugyancsak 1864-ben indul, a Hirschler Ignác (1823–1891) által szerkesztett „Szemészet” című melléklet. A magyar nyelvű tudományos szaklap történetét kutató *Batári* szerint az egy-egy orvosi szakágazat anyagát felölelő mellékletek megjelenése korszakalkotónak tekinthető a folyóiratok szakosodásában [7]. Semmelweis szerkesztőtársa, földije, a szepességi Iglón (ma: Spišská Nová Ves, Szlovákia) született idősebb Bókai (Bock) János (1822–1884) a korszerű magyar gyermekorvoslás megteremtője volt. E kapcsolódás bizonyára nem véletlen, hiszen Semmelweis nemcsak az anyák, de a csecsemők megmentője is. „A klóros kézmosás révén az ő – értsd: a csecsemők – halálozások is csökkent. Egészséges anyától ugyanis az újszülött nem kaphat gyermekágyi lázat” – állítja Semmelweis az Aetiológiában [1: 57]. A Nő- és Gyermekgyógyászat című melléklet ismeretének fontosságára az Orvosi Hetilap alapításának 150. évfordulója alkalmából, 2007-ben kiadott Emlékkönyvben a Hetilap orvostörténeti rovatának, a Horusnak az akko-

ri gondozója, Szállási Árpád hívta fel a figyelmet. A mellékletben megjelent dolgozatok elemzése alapján leszögezi, hogy ezek Semmelweisnek a nőgyógyászati szakirodalomban való tájékozottságát bizonyítják, sőt a többrészes „Az ivarvérés – értsd: a menstruáció – körüli régibb és újabb elméletek” című dolgozata akár Semmelweis alig ismert művének is tekinthető [8: 52].

Benedek már többször hivatkozott könyvében azt írja az *Aetiologia*, illetve az *Orvosi Hetilap*ban közzétett, Semmelweis által szüléskollégáihoz írt „nyílt levelek” személyeskedő hangneme, stílusa alapján, hogy „ez nem az alkotó nagyság hangja, ez a sérült lélek hangja” [4: 258]. Benedek szerint „Semmelweis... elmebeteg lett meg. Betegsége az utolsó években lappangva fejlődött, utolsó hónapjaiban hirtelen robbant ki” [4: 260]. Nos, e vélemény birtokában érdemes figyelemmel olvasni Semmelweisnek az említett mellékletben megjelent utolsó munkáját. „A petefészektömlők (Ovarienkysten) műtételi kezelése” című ötrészes dolgozat első része 1865. március 5-én, az utolsó – folytatást ígérve – 1865. június 18-án, tehát körülbelül két hónappal a halála előtt (augusztus 13.) jelent meg. Özvegye 1906-ban úgy nyilatkozott, hogy csak 1865. július 13-án vette észre, hogy férje „megháborodott”. (A *Budapesti Hírlap*ban megjelent nyilatkozat fénymásolatát *Benedek* közli a könyve 401. oldala előtti képes mellékletben.) Vagyis a június 18-i számhoz leadott kézirat idején még mentálisan egészséges volt, hiszen – mint Benedek is állítja – „ezekben az értekezésekben semmi jele emlékeztet zavaroknak, kritikátlanságnak, szellemi hanyatlásnak” [4: 409].

Végül essék szó Semmelweis és az *Orvosi Hetilap* kapcsolatának egy olyan aspektusáról, amely mindmáig elkerülte a kutatók figyelmét. Markusovszky lapja ugyanis nemcsak Semmelweis „tanár” írásait közölte, hanem fórumot biztosított a szülészprofesszor tanársegédei által írt dolgozatoknak is. „Pestre történt költözködésem után főnökké lettem két szülháznak, mely szüntelenül gyermekágyi láztól ostromoltatott, tudniillik a Sz. Rokus-, és a kir. egyetem szülkórodájának... 1855/6-ki tanév october havától vezetem az orvosi kar szülkórodáját” – írja Semmelweis „A gyermekágyi láz kóroktana” című dolgozatának a harmadik, május 16-i orvosegyesületi előadása után megjelent 5. részében. Az egykori bécsi tanársegédből tehát pesti egyetemi tanár, „főnök” lett, akinek most már saját tanársegéde van. Tudomásom szerint Semmelweis tanársegédeivel, vagyis „Semmelweis közvetlen iskolájával” mindmáig egyetlen dolgozat foglalkozott: az 1970-ben az *Orvostörténeti Közleményekben* *Dörnyei Sándor és Dörnyei Dapsy Henrietta* tollából a „Semmelweis hazai utóéletének első évtizede” című kitűnő értekezés [9]. A továbbiakban e szerzőpáros dolgozatára építve tekintem át Semmelweis közvetett kapcsolatát az *Orvosi Hetilappal*.

Amikor Semmelweis 1855 októberében átvette az orvosi kar „szülkórodájának” vezetését, „megörökölte” annak tanársegédjét, Fleischer Józsefet (1829–1877) is. Fleischer 1854 áprilisától volt a szülkóroda asszisztense,

és 1857-ben járt le tanársegédi ideje. Főnökével ellentétben, aki maga vallja be az *Aetiologia* előszavában: „...velem született ellenszenvvel tekintek mindenre, ami írással kapcsolatos”, Fleischer nemcsak olvasta, de saját dolgozataival gazdagította is a szakirodalmat. Fleischer volt az, aki a szülkóroda éves beszámolóinak sorát megnyitotta. Az 1855/56-os tanévről szóló beszámolója – magyar szaklap hiányában – a *Wiener Medizinische Wochenschrift*ben jelent meg [10]. Amikor azonban 1857 júniusában megindul az *Orvosi Hetilap*, Fleischer azonnal a munkatársa lesz. A lap 8., 9. és 10. számában teszi közzé a „Császármetszés élónél angolkóros (rachiticus) medenceszűkület miatt” című dolgozatát. A császármetszést „főnöke”, Semmelweis hajtotta végre 1857. március 19-én, a sebészprofesszor, Balassa János asszisztenciájával. A császármetszés kultúrtörténetét kitűnő monográfiában – *A császármetszés kultúrtörténete*, Corvina Kiadó Kft., Budapest, 2016 – is feldolgozó Szabó András szerint Magyarországon ez volt az ötödik császármetszés és a második, élön végzett műtét [11]. Sajnos ez is kudarccal végződött. A magzat már halott volt, amikor Semmelweis megkísérelte a 23 éves szülőnő életének megmentését, a szűk medence miatt sikertelen hüvelyi szülést követően. A műtét sikerült, ám az anya 24 óra múlva meghalt.

S mivel volt már magyar nyelvű szaklap, a klinika következő éves beszámolóját az 1856/57-es tanévről *Fleischer* már az *Orvosi Hetilap*ban tette közzé [12]. E beszámolók közzétételét a *Fleischer* követő tanársegédek is folytatták – nyilván „főnökük”, Semmelweis ösztönzésére és beleegyezésével. S éppen e „nyilvánvalóság” ösztönöz minket egy kérdés felvetésére, melyre nem tudtam választ találni. Miért nem tesz említést Semmelweis a tanársegédeiről? Egyszer sem nevezi meg őket, egyikük munkájára sem hivatkozik, holott mind a gyermekágyi láz kóroktanáról írt s az *Orvosi Hetilap*ban közzétett sorozatában, mind pedig az *Aetiologia*ban felhasználta a tanársegédei által publikált kimutatásokat. Az orvosegyesületi előadások idején már ismert volt a *Fleischer* által közzétett két jelentés – az 1855/56-os, illetve az 1856/57-es tanévről. Az *Orvosi Hetilap* 1858. május 30-i számában, sorozata 5. részében e két kimutatás szolgálhatott Semmelweisnek alapul az alábbiak megállapítására: „... a két utóbbi év eredménye nem oly kedvező, s ezt, ha a dolgot alaposan nem vizsgálunk, könnyen ellenbizonyíték gyanánt lehetne fölhasználni nézetem ellenébe. De ha kellő fénybe állítjuk a dolgot, az még, bár sajnos támogató, bizonyítványul szolgál a gyermekágyi láz származása fölötti nézetem valósága és igényessége mellett” [2: 323]. Semmelweis szerint a gyermekágyi lázban elhunytak százaléka a korábbi tanév 0,39%-os értékéről azért emelkedett az 1856/57-es tanévben 2,9%-ra, mert a klinika „szennyes fehérművel láttatott el”. A járvány „tisza fehérműek kiszolgáltatása által tüstént megszűnt”. S ezt követi az ominózus kérdést felvető nyilatkozat: „...ígérem ez uttal évenkénti kimutatásim által ezentul is e tárgyat kellő figyelemmel kísérni s közzé

tenni.” Tehát „kimutatásimról” beszél, egy szóval sem említi, hogy a szóban forgó kimutatásokat a tanársegéd készíti és publikálja. Mint ahogy az Aetiológia e „két szerencsétlen esztendő” szomorú tapasztalatait tárgyaló része sem említi a tanársegéd (Fleischer) Orvosi Hetilapban megjelent kimutatását [1: 76].

Hasonló a helyzet a Fleischer helyére lépő *Maizner János* (1828–1902) esetében. Csak egy évig volt Semmelweis tanársegéde, ám ez a tanév, az 1857/58-as, fontos mérföldkő a semmelweisi tan történetében. Egyrészt Semmelweis végre „megszólal” – előadást tart az Orvosegyesületben, illetve az Orvosi Hetilapban publikálja is nézeteit –, másrészt 1857 decembere és 1858 márciusa között újabb „járvány” dühög a szülészeti kórodában. *Maizner* is publikálja kimutatását az Orvosi Hetilapban [13]. Ebből idézek: „Hogy a gyermekágyi láz nem járvány hatalmasan be van bizonyítva azon körülmény által miszerint – midőn terjedésének okát t. tanár úr fáradhatatlan kutatásinak felfedezni sikerült (lásd „OHL” 1858-ki 21-ik számát a 324-ki lapon) nem csak tovaterjedésének eleje véttetett, hanem tökélyesen megszüntetett, mi járványos betegségeknel soha sincs úgy” [13: 674]. A *Maizner* által hivatkozott helyen Semmelweis ezt írta: „1857/8. szinte – értsd: szintén – a fehérenemű volt az, mely okozá a gyermekágyasak megbetegedését. Tiszta fehérenemű volt ugyan szolgáltatva a mosótól, de hanyag ápolónő által a szükséges váltás elhanyagoltatott, mihelyt eme rossz körülményen segítve lőn és pedig az ápolónő elutasításával, azonnal megszűnt a megbetegedés is. Azok, kik e megbetegedés eme magyarázatát nehézkesnek – s kényszerítettnék tartják, és inkább járványnak kívánják tulajdonítani, fontolják meg, hogy a járvány megszűnését csupán melegebb időjárás beálltával várhatni, míg ez... télben 3–4 héti tartás után tiszta fehéreneműk kiszolgáltatása által tüstént megszűnt.” Hasonlóan indokol Semmelweis az Aetiológiában, sőt ott már azt is megírja, hogy az 1857/58-as tanév 4,05%-ra emelkedett halálózása „hivatalos levelezést igényelt”, hiszen az új lepedők beszerzési költsége oly „tetemes” volt, hogy az a „magas Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium figyelmét sem kerülte el” [1: 75]. Ismét nem hivatkozik azonban tanársegéde Orvosi Hetilapban megjelent kimutatására. Úgy tűnik tehát, hogy a tanár–tanársegéd kapcsolat csak egy irányban működött.

A szakirodalomban nem találtam magyarázatot arra, miért ért véget *Maizner* tanársegédi működése már az 1858/59-es tanévben. A legfrissebb, *Maizner*ről szóló dolgozat szerzője is csak sejtí, hogy „családalapításra készült, s ezért távozott a tanszékről” [14: 57]. Sőt *Pestről* is elköltözött: rövid ideig községi orvos Jászladányban, majd a Szatmár megyei Kapnikbányán [ma: Căvnic, Románia] bányaorvos, végül 1859-ben Kolozsvárott telepedik le. Előbb az ottani orvos-sebészeti intézetnek, majd az intézetnek egyetemmé válása után, a kolozsvári egyetem szülészeti professzora. *Pestről* való elköltözése azonban nem akadályozta meg abban, hogy továbbra is munkatársa maradjon az Orvosi Hetilapnak. „Volt

szülészeti tanársegédként” közli 1859-ben 13 folytatásban a „Töredékek a nőgyógyászat (Gynaecologia) köréből” című dolgozatát. A sorozat értékét már a cím alatti megjegyzés sejteti: „Semmelweis I. tanár nyilvános előadásai és Scanzoni »Lehrbuch der Krankheiten der weibl. Sexualorgane« után”. Semmelweis ugyanis éppen *Maizner* tanársegédi működése idején, tehát az 1857/58-as tanévben tartott rendkívüli előadásokat „Gynaecologia” címmel magyar nyelven. A Prágában született F. W. Scanzoni (1821–1891) 1850-től a szülészeti professzora Würzburgban. Egyetérthetünk az említett *Dörnyei-Dapsy* szerzőpáros véleményével: *Maizner*nek ez a sorozata „jelentős, mert így némi fogalmat kaphatunk Semmelweis nőgyógyászati előadásairól” [9: 128]. Ugyanakkor utalnak arra is, hogy Semmelweis megkövetelte tanársegédeitől a legfrissebb szakirodalom ismeretét, hiszen a sorozat alcímében említett, a női nemi szervek betegségeiről írt Scanzoni-könyv 1857-ben jelent meg [14]. A Scanzoni-könyvre való hivatkozás valószínűleg Semmelweis beleegyezésével történt, hiszen a sorozat írásakor még nem volt ismeretes a würzburgi szülészeten 1859-ben lezajlott járvány ténye, illetve annak magyarázata. Nos, éppen ez, a Scanzoni tanársegéde által 1860-ban közzétett magyarázat – a járványnak más okát nem találták, mint „bizonyos atmoszferikus epidemikus befolyásokat” – készteti majd 1861-ben Semmelweist Scanzonihoz címzett „nyílt levele” megírására. A nyílt levél az Orvosi Hetilap 1861. június 9-én kiadott 23. számának mellékletként jelent meg német nyelven (egy másik, *Spaeth*-hez címzett levél kíséretében). Ebben írja le Semmelweis a híres sorokat: „... én Önt istenember előtt gyilkosnak nevezem, s »a gyermekágyi láz története« ... orvosi Néróként fogja Önt megörökíteni” (idézi 4: 279).

Megfigyelhető, hogy az említett nyílt levél címzettje nem a Semmelweis felháborodását kiváltó véleményt közreadó würzburgi tanársegéd volt, hanem annak „főnöke”, Scanzoni [15]. Nyilvánvaló volt ugyanis, hogy egy tanársegéd csak főnöke meggyőződését tükrözheti vissza a szakközleményekben, így a professzor vezette szülészeti működéséről közreadott „kimutatásokban” is. *Per analogiam*: ugyanez vonatkozhatott a pesti szülékóroda tanársegédeire. Természetesen sorrendben a harmadikra is: *Maizner* távozása után az 1858/59. tanévtől *Kreutzer Ferenc* lett Semmelweis tanársegéde. A szolnoki származású *Kreutzer* az 1857/58. tanévben orvosdoktori, az 1861/62. tanévben sebészdoktori címet szerzett a pesti orvosi karon. Tanársegédi megbízatása után valószínűleg Szolnokra tért vissza. *Kreutzer* tette közzé 1859-ben az Orvosi Hetilap 50. számában az 1858/59. tanév kimutatását [16]. Csak tényként közlöm – magyarázatot nem találtam rá –, az 1859/60. tanév kimutatását viszont már az Orvosi Hetilap ellenfórumaként 1861-ben *Poór Imre* (1823–1897) szerkesztésében induló *Gyógyászat* 5. számában publikálta. Ebben már utal Semmelweis „legújabbban megjelent munkájára” – értsd: az Aetiológiára –, amely „tüzetesen kifejtett hat-

hatós okokkal” támogatja a kezeknek minden vizsgálat előtti „halványvízbeni (aqua chlorata)” megmosását [17].

Ísmétlem, nem találtam magyarázatot a lapváltás okára. A lapváltás azért is meglepő, mert Semmelweis tanársége fél évvel korábban még az Orvosi Hetilapban tette közzé „Medencze-szűküllet egy esete” című kétrészes kazuisztikáját [18]. A 33 éves református Palásti Katalin nem csak medencéje szűkössége miatt nem tudta világra hozni gyermekét. „A gyermek teriméje oly nagy volt, hogy tanárom állítása szerint, vezérlete alatt álló szülőkórodákon született annyi ezer gyermek között, nagyságra párját sehol sem látta. (Mégmérése elmulasztott)” [18: 564]. A végül „koponyafúrással” megoldott helyzetet a szülőnő nem élte túl: a 4. napon „gyermekágyi visszer-lob és genyvér (phlebitis et pyaemia)” miatt meghalt. A „sepsis” kifejezés csak később terjed el. Turgenyev 1862-ben írt „Apák és fiúk” című regényének medikus főhőse, Bazarov szintén „pyaemia” áldozata lesz, miután egy boncolás során megsérti ujját. (Az 1954-es magyar kiadásban Áprily Lajos „gennyvérűség; vérmérgezés”-nek fordítja). Valószínűleg arról a „perforációs” esetről van szó, melyet Semmelweis is említ az Aetiologia „Kiegészítés” című részében (1: 385).

Benedek felrója Semmelweisnek, hogy „a mikroszkópos kutatás fénykorában nem nyúlt mikroszkóphoz” [4: 325]. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a Semmelweis-klinikán nem használtak górcsövet! Kreutzer még tanárságának korában, 1862 tavaszán közöl az Orvosi Hetilapban egy háromrészes dolgozatot (a 13., 14., 15. számban) „A méh idült hurutjáról”. Miután leszögezi, hogy a méhgyulladás fő tünete a „bő nyák-elválasztás (fehér folyás, leucorrhoea)”, közli, hogy mit látott e váladékban a górcső alatt: „hámsejteket, nyákterecskéket, zsírcseppeket, genyesejteket, s Donné által fölfedezett s leírt trichomonas vaginalis-nak nevezett ázálékállatkákat (1837)” [19: 243] (Alfred Donné [1801–1878], montpellier-i fiziológus és patológus). Csupán a teljesség kedvéért: egy évvel később, 1863-ban a bécsi szülészeti klinikán, Semmelweis hajdani munkahelyén Karl Mayrhofer vibriókat talált a gyermekágyasok folyásában, és kóroktani kapcsolatba hozta őket a gyermekágyi lázzal [4: 324].

Kreutzer utódja 1862-ben Báthory István (1835–1901) lett. Szolgálati ideje az 1864/65. tanév végével lejár, ám még órá hárul az a feladat, hogy 1865. július 31-én utolsó útjára Bécsbe kísérje beteg „főnökét”. Báthory az 1863/64. tanév [20], illetve az 1864/65. tanév „kimutatását” már a Semmelweis szerkesztette Nő- és Gyermekgyógyászatban jelentette meg [21].

A 2018-ban immár 159. évfolyamába lépett, a tudományos világban elismert, 2015-től impaktfaktoros Orvosi Hetilap, élén az egykori Semmelweis-klinikát 17 éven át Semmelweis 8. tanszékvezetői utódjaként igazgató főszerkesztővel, Papp Zoltán emeritus professzorral [22: 123] büszkeséggel és őszinte tiszteletadással ápolja a „legnagyobb magyar orvos” és a legrégebbtől megjelenő magyar orvosi szaklap kapcsolatának emlékezetét. Az

1969-től a lapban publikáló Papp Zoltán 2017. január 1-jétől olyan elődök nyomdokaiba lépett, mint Fehér János (1932–2000), illetve Rác Károly (1950–2017) belgyógyászprofesszorok. Kinevezésére Papp professzor így reagált „főszerkesztői újrakezdésében”: a felkérésre „kellő alázattal elfogadtam, és igyekszem fennakadás nélkül szolgálni tovább az Orvosi Hetilapot és a magyar orvostudományt” [23]. S tegyük hozzá: a szülészprofesszor-főszerkesztő ezen igyekezete egyben garancia arra is, hogy a 200 éve született Semmelweis Ignác kapcsolata a világ hatodik legrégebbi orvosi szaklapjához a jubileumi emlékév elmúltával is az Orvosi Hetilap történetének legértékesebb mozzanatai közt lesz számon tartva.

Anyagi támogatás: A közlemény megírása anyagi támogatásban nem részesült.

A cikk végleges változatát a szerző elolvasta és jóváhagyta.

Érdekltségek: A szerzőnek nincsenek érdekltségei.

Irodalom

- [1] Semmelweis I. The Etiology, Concept and Prophylaxis of Childbed Fever. [A gyermekágyi láz kóroktana, fogalma és megelőzése. Fordította: Rákóczi K.] Akadémiai Kiadó, Budapest, 2012. Eredeti kiadás: Die Aetiologie, der Begriff und die Prophylaxis des Kindbettfiebers. Von Ignaz Philipp Semmelweis. C. A. Hartleben's Verlags-Expedition, Pest, Wien und Leipzig, 1861. [Hungarian]
- [2] Semmelweis I. Etiology of childbed fever. [A gyermekágyi láz kóroktana]. Orv Hetil. 1858; 2: 1–5, 17–21, 65–69, 81–84, 321–326, 337–342, 353–359. [Hungarian]
- [3] Vértes L. Semmelweis Ignác és az Orvosi Hetilap. [Semmelweis Ignác és az Orvosi Hetilap.] Orv Hetil. 1986; 127: 835–836. [Hungarian]
- [4] Benedek I. Semmelweis and his age. [Semmelweis és kora.] Gondolat Kiadó, Budapest, 1967. [Hungarian]
- [5] Gortvay G. The history of modern medical culture and public health in Hungary. Vol. 1. [Az újkori magyar orvosi művelődés és egészségügy története. I. kötet.] Akadémiai Kiadó, Budapest, 1953. [Hungarian]
- [6] Markusovszky L. Die Aetiologie, der Begriff und die Prophylaxis des Kindbettfiebers von J. Ph. Semmelweis. Review. 1861. [In: Marikovsky Gy. Markusovszky Lajos válogatott munkái. Könyvismertetés.] Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, Budapest, 1905. [Hungarian]
- [7] Batári G. History of scientific press in Hungary (1721–1867). [A tudományos szaksajtó kialakulása Magyarországon (1721–1867).] Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 1994. [Hungarian]
- [8] Szállási Á. Supplements of Orvosi Hetilap in the Markusovszky era. In: Fehér J, Gazda I, Szállási Á. (eds.) Memory Book of the 150 Years' Anniversary of the Hungarian Weekly Medical Journal. [Az Orvosi Hetilap mellékletei a Markusovszky-időszakban. In: Fehér J, Gazda I, Szállási Á. (szerk.) Emlékkönyv az Orvosi Hetilap alapításának 150. évfordulójára.] Markusovszky Lajos Alapítvány, Magyar Tudománytörténeti Intézet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007; pp. 51–64. [Hungarian]
- [9] Dörnyei S, Dapsy HD. The first decade after Semmelweis' death in Hungary. II. The Semmelweis' school. [Semmelweis hazai

- utóéletének első évtizede. II. Semmelweis közvetlen iskolája. *Comm Hist Artis Med.* 1970; 55–56: 123–136. [Hungarian]
- [10] Fleischer J. Statistical report of the Department of the Obstetrics of the Imperial and Royal University of Pest in academic year of 1855–56. [Statistischer Bericht der Gebärklinik an der kk. Universität zu Pest im Schuljahre 1855–56.] *Wien Med Wschr.* 1856; 6: 534–536. [German]
- [11] Szabó A. Caesarean section performed by Semmelweis in Pest in 1857. [Semmelweis császármetszése Pesten 1857-ben.] *Orv Hetil.* 2015; 156: 1070–1072. [Hungarian]
- [12] Fleischer J. Report of the Department of Obstetrics of the University of Pest in academic year of 1856–57. [A pesti egyetemi szülőkórodáróli kimutatás 1856/57-iki tanév végével.] *Orv Hetil.* 1857; 1: 213–216. [Hungarian]
- [13] Maizner J. Report of the Department of Obstetrics of the University of Pest in academic year of 1857–58. [Kimutatás a pesti szülészeti kóroda 1857–58. évi működéséről.] *Orv Hetil.* 1858; 2: 673–678. [Hungarian]
- [14] Gaal G. Prof. János Maizner, the Transylvanian propagator of the teachings of Semmelweis. [Maizner János orvosprofesszor, Semmelweis tanainak erdélyi meghonosítója.] *Comm Hist Artis Med.* 2017; 238–241: 53–79. [Hungarian]
- [15] Fekete S. Scanzoni 1821–1888. [Scanzoni 1821–1888.] *Orv Hetil.* 1971; 112: 2780–2781. [Hungarian]
- [16] Kreutzer F. Report of the Department of Obstetrics of the Imperial and Royal University of Pest led by Professor Semmelweis in Academic Year 1858–59. [Kimutatás a Prof. Semmelweis vezetése alatt álló m. kir. pesti egyetemi szülészeti kóroda 1858/59. tanévi működéséről.] *Orv Hetil.* 1859; 3: 802–803. [Hungarian]
- [17] Kreutzer F. Report of the Department of Obstetrics of the Imperial and Royal University of Pest led by Professor Semmelweis in Academic Year of 1859–60. [Kimutatás Semmelweis tanár vezetése alatt levő m.k. pesti egyetem szülészeti kórodájának 1859/60. tanévi működéséről.] *Gyógyászat* 1861; 1: 91–94. [Hungarian]
- [18] Kreutzer F. A case of pelvic tightness. [Medencze-szűkület egy esete.] *Orv Hetil.* 1860; 4: 548–549, 563–565. [Hungarian]
- [19] Kreutzer F. About the chronic inflammation of the womb. [A méh idült hurutjáról (Catarrhus chronicus uteri).] *Orv Hetil.* 1862; 6: 241–243. [Hungarian]
- [20] Báthory I. Report of the Department of Obstetrics of the University of Pest in academic year 1863–64. [A pesti m.k. egyetem szülőkórodája 1863/64-ik tanévi működésének kimutatása]. *Orv Hetil.* 1864; 8: Nő- és Gyermekgyógy. (12): 100–102. [Hungarian]
- [21] Báthory I. Report of the Department of Obstetrics of the Imperial and Royal University of Pest led by Professor Semmelweis in academic year of 1864–65. [Évi kimutatás a b.e. Semmelweis tnr. szülészeti kórodájáról 1864/65. évben.] *Orv Hetil.* 1865; 9: Nő- és Gyermekgyógy. (10): 76–77. [Hungarian]
- [22] Papp Z. Recollection of the great ancestor by a late successor at the department/Egy kései tanszéki utód gondolatai a nagy elődről. In: Monos E. (Editor-in-chief): In memory of Ignatius Semmelweis – 150 years after his death/Semmelweis Ignác emlékezetére – 150 évvel halála után. Semmelweis Kiadó, Budapest, 2015; pp. 119–139. [Bilingual edition, English/Hungarian]
- [23] Papp Z. New Year's greeting from the Editor-in-Chief. [Főszerkesztői újévi köszöntő.] *Orv Hetil.* 2017; 158: 3–4. [Hungarian]

(Kiss László dr.,
SK-93 008 *Csilizradvány* 284., Szlovákia
e-mail: kiss.agi@panelnet.sk)

„*Exegi monumentum aere perennius.*” (Horatius)
(Ércnél maradandóbb emléket állítottam magamnak.)